

OVER DE OPKOMST EN - DREIGENDE - ONDERGANG VAN DE POOLSE 'PAMPERS'

JONG EN MEEDOGENLOOS

ZE ZIJN JONG, HOOGOPGELEID, succesvol in de carrière en ongecomplexieerd conservatief in de politiek. Hun ethische standpunten doen zelfs een Herman Van Rompuy verbleken tot een frivole tafelspringer. De Poolse 'Pampers' plegen een fikse partij armworstelen met als inzet de publieke ziel.

MARC PEIRS
FOTO'S CARL DE
KEYZER / MAGNUM

Verover zo snel mogelijk de televisieomroep. In gouden letters prijkt het gebod in het handboek van de amateur-coupler. Het presidentiële paleis, het parlement en de kazernes, alla, het zijn aardige troostprijzen, maar de televisiestudio, dáár wordt de macht gemaakt. Of gekraakt.

In de woelwaters van Oost-Europa is het niet anders, zoveel is duidelijk uit een onvolledige bloemlezing van de jongste weken. Op 1 februari lieten CNN en de Hongaars-Joodse zakenman George Soros weten dat ze geld willen pompen in NTV, de enige overlevende onafhankelijke zender in Rusland. Of dit sprekende voorbeeld: op 11 januari trad de baas van de Tsjechische televisie af na een wekenlange staking van de journalisten. Ze vreesden immers dat Jiri Hodac de publieke omroep wou omvormen tot een megafon van ODS, de partij van zijn maatje en ex-premier Vaclav Klaus. Een echo - of een spiegelbeeld - van wat enkele jaren voordien in Polen is gebeurd. Flashback.

Bij de volksopstanden tegen het communisme in '89 stonden de Polen op de eerste rij. Het uitgeleefde regime van generaal Jaruzelski was geen partij voor de gestaalde oppositiedui in en rond de vakbond Solidarnosc die al in '81 het communisme het vuur aan de schenen had gelegd. In alle tumult van vrije verkiezingen, democratische hervormingen en schuifelende stappen naar een markteconomie, werd een tabula rasa in de publieke media zowaar vergeten - de prioriteiten lagen elders. Maar vijf jaar later moest en zou er een frisse wind gaan waaien door de publieke omroep, het laatste bastion van de (intussen ex-) communisten. De Omroepraad die de Poolse televisie bestuurt, vond in journalist Wieslaw Walendziak een geknipte kandidaat om dat oude huis in een fris tintje te stoppen. De jonge Walendziak had zijn sporen verdiend in de onafhankelijke studentenbeweging die in het kielzog van Solidarnosc was ontstaan. Daaruit, en vanuit zijn journalistieke ervaring, plukte hij een hele rij jong talent. Laat-twintigers, vroege dertigers. Jongelui met een virulente aversie van de communisten die hun prille jeugd bestierden. Maar evengoed zonder uitstaans met de gerenommeerde, klassieke dissidenten zoals Adam Michnik die na de revolutie hoofdredacteur werd van de kwaliteitskrant *Gazeta Wyborcza*. Voor die jonge horde was de traditionele ex-dissidentie allang te compromiserend, te liberaal, te soft. Piotr Skwiecinski, één van de Walendziak-boys van het eerste uur, wat het ideologische basispakket samen: "Liberaal in de zin dat we voor vrije markteconomie en voor toetreding tot de Europese Unie zijn, maar conservatief in ethische standpunten: tegen abortus bijvoorbeeld. Katholiek, op de lijn van de paus waar we trots op zijn. Nationalistisch, omdat we geloven dat Polen eindelijk zijn eigenbelang kan nastreven en niet langer letterlijk de boerenknecht is die door de Sovjet-Unie werd verplicht om als 'landbouwwand' voor het Oostblok te produceren. Familiewaarden, religie, vaderland." Met die bagage marcheerden Walendziak en de zij-

In de kleine wereld van de Poolse media is het een standaard-dialogie geworden:

'Is die niet wat jong voor die hoge functie?', vraagt een reporter. "Oh, hij was Pampers", luidt het - bevredigende - antwoord

men de burcht van de publieke omroep binnen.

"En we waren er op zijn zachtst gezegd niet welkom", herinnert Skwiecinski zich. Hij was columnist en krantenjournalist toen Walendziak hem opbelde. Of Skwiecinski adjunct-hoofdredacteur van 'Polsslag' wou worden? Skwiecinski wou. 'Polsslag' was het vlaggenschip van de Walendziak-clan, een duidingsprogramma dat op 'onze' TerZake lijkt en dus een product is van de nieuwdienst: "Vooral dié was traditioneel het monopolie van de loyale partijkameraden. De voormalige chef van de SB, de geheime politie, gaf in zijn memoires zelf toe dat minstens 60 procent van de televisiereporters medewerkers van zijn dienst waren. Televisieverslaggever was in het communistische tijdperk een prestigieuze en goedbetaalde baan. In vele gevallen was het een snoepje voor de zonen, neefjes en echtgenotes van hoge partijbonzen en generaals. Na de revolutie van '89 had de televisie geen grote schoonmaak ondergaan. Alleen de ankermannen waren van het scherm gebannen. Hun gezichten waren de gezichten van het communisme. Maar de overgrote meerderheid van de reporters, technici en regisseurs bleef aan zijn stoel gekleefd", vertelt Skwie-

cinski. Die oude garde bekeek de jonge invasie als "een vreemd lichaam dat plots op hun wereld werd geënt", evalueert Skwiecinski: "We werden gehaât. Ten eerste hadden we een diametraal tegenovergestelde politieke mening. Bovendien was de oude garde bang dat haar carrièrekansen in het gedrang kwamen. En een derde reden was psychologisch: jarenlang beschouwden de televisiemakers zichzelf als een gesloten elite. En eensklaps staat daar een troep kabaalmakers in het heiligdom." Het werd een clash van jewelste. Van jong tegen oud. Van conservatief tegen (ex-) communist. En van verschillende journalistieke visies. Zegt Piotr Zaremba, ex-medewerker van Walendziak: "Het postcommunisme stond en staat voor permissiviteit. Vertaald naar televisie wil dat zeggen dat alles kan worden getoond, ook geweld, ook beelden die ingaan tegen de familiewaarden. Waardenloos materiaal. Wij vinden dat de media de taak hebben mensen waarden bij te brengen. Daar bovenop komt de politiek-historische strijd. Hoe praten over het communisme? Met kritiek erbij, of niet? Moet je daar commentaar bij leveren, of niet? Hoe de Poolse geschiedenis weer te geven?"

"Pampers!" Met die schampere appre-

ciatie werden de jonge televisiewolven onder één noemer gebracht. De term ontsproot aan het brein van Jerzy Urban, in een vorig leven de messcherpe woordvoerder van de communistische overheid en na de revolutie omgeschoold tot hoofdredacteur van het plat-satirische blaadje *Nie*. Wat dachten die jonge snaken wel? Televisie maken, dat is een klus voor volwassenen! De Walendziak-clan reageerde gevat en adopteerde 'Pampers' als geuzennaam. Wieslaw Walendziak diende Urban van repliek: "Pampers zijn noodzakelijk: ze stoppen de viezigheid."

De groep had een leider, een ideologisch pakket én een naam. Maar om van een gestructureerde, geoliede machine te spreken, dat is een brug te ver, zegt Skwiecinski: "Sommige collega-Pampers waren en zijn mijn beste vrienden, maar anderen kende ik hooguit bij naam. We beschouwden elkaar als wapenbroeders en daar bleef het bij. Vergaderen of een Pampers-genootschap stichten, hebben we nooit gedaan." Daarom is het ook moeilijk om te bepalen hoeveel Pampers er nu precies de weg vonden naar de openbare omroep. Dat hun aantal nooit boven de zeventig à tachtig is gestegen, daar zijn de Poolse mediawatchers het over eens. Op een totaal

van 6.000 werknemers bij de televisie is dat peanuts. De jonge wolven beten dan ook hun melktandjes stuk op de geschubde huid van de oude krokodillen: "Sabotage was de favoriete techniek", vertelt Skwiecinski. "Sabotage op een subtiel manier. Ze konden niet openlijk 'barst!' zeggen, omdat bijna alle Pampers hogere functies hadden; eindredacteur, adjunct-hoofdredacteur, dat soort jobs. Maar het is voor een journalist niet moeilijk om zijn overste te beduvelen. Hij geeft alleen de mening van een ex-communist en zegt dat er geen tijd meer was om een tegenstem te zoeken. Of hij laat een pro-communistische 'onafhankelijke deskundige' aan het woord. Zonder echte journalistieke fouten te maken, kleurt hij de reportage. Wanneer je als eindredacteur dat stuk kort voor uitzending te zien krijgt, is het half al verdrongen. Dan kun je alleen maar zuchtend groen licht geven."

Ook politiek zat het de Pampers tegen. De ex-communisten van de SLD vormden coalitie met de aloude bondgenoten van de Boerenpartij. De top van de SLD had wel oren naar de klachten van de kameraden die op de omroep zo onheus werden behandeld. Luis in de pels Walendziak moest eruit, zegt Piotr Zaremba: "Het was

een politieke sluipmoord. In '96 gaf de Omroepraad ontslag aan Maciej Pawlicki, de baas van TV1 en medestander van Walendziak. Die interpreteerde het ontslag als een motie van wantrouwen aan zijn adres." Walendziak hield de eer aan zichzelf en stapte op. Voor zijn Pampers was bijtjesdag aangebroken. Sommigen namen zelf ontslag, anderen werden in de beste communistische traditie gelimoogd. Zo ook Piotr Skwiecinski: "Voor het eerst in twee jaar werken, nam ik enkele weken vakantie. Bij mijn terugkeer kreeg ik te horen dat ik eruit lag. Dat was amper twee maanden na het ontslag van Walendziak." Exit Pampers, adieu openbare omroep.

MACHT EN TEGENMACHT

"De ex-communisten hebben nog een flinke vinger in de pap in de politiek, de staatsinstellingen en de overheidsbedrijven. De klassieke, liberale dissidenten hebben macht dankzij *Gazeta Wyborcza* en het zakenconcern Agora van onder andere Adam Michnik en (filmregisseur) Andrzej Wajda. Maar de conservatieven? Die hebben niets. Tegen die twee blokken in willen de Pampers een tegenmacht opbouwen", analyseert Bronislaw Wildstein, auteur-filosof-columnist bij de krant *Rzeczpospolita*. Met zijn 47 is Wildstein véél te oud om zelf een Pampers te wezen. Maar hij is dikke maatjes met een heel stel Pampers en hij kent zijn pappenheimers: "De eerste strategie was: een vlaggenschip van de vijand kapen. Vandaar de raid op de openbare omroep. Een mislukking. Dus schakelden de Pampers over op een tweede strategie: begin iets nieuws." Dat werd de krant *Zycie*, alias 'Leven'. Op het puin van *Zycie Warszawy*, 'Warschau Leven', stampen de ex-televisiemakers een nieuw blad uit de grond. Aanvankelijk ging de krant vlot over de toonbank en haalde ze een oplage van een honderdduizendtal exemplaren: "Voor een blad zonder commercieel concern achter zich is dat een schitterend resultaat", vindt Wildstein, die indertijd deel uitmaakte van de eerste redactieploeg. Later deemsterde *Zycie* weg. Maar geen nood, een stel Pampers had intussen de radio ontdekt. De kerk bezit in heel Polen een net van lokale radiostations. Met de hulp van de bisschoppen smeedden enkele Pampers in '98 de lokale zenders aaneen tot de ketenradio Radio Plus. Het station is onbeschroomd katholiek en biedt een tegengewicht voor de ultramontaanse, sektarische boodschap van Radio Maria. Maria is dusdanig extremistisch dat de zender zelfs de bisschoppen schurft aan de oren bezorgt. Maar opnieuw moet het Pampers-project de duimen leggen. Terwijl Radio Plus blijft steken op 6 à 7 procent marktaandeel, haalt Radio Maria gezwind dubbel zoveel luisteraars.

Wieslaw Walendziak zelf zocht zijn heil in de politiek. Hij ontpopte zich tot een vooraanstaand lid van de conservatief-liberale SKL. Bij de parlementsverkiezingen van '97 sloot de partij zich aan bij de coalitie AWS die een klinkende overwinning behaalde na een door de Pampers in elkaar gezette mediacampagne. Maar ook het politieke avontuur krijgt allengs meer trekjes van een Grieks drama. Bij de presidentsverkiezingen van oktober vorig jaar steunde Walendziak resoluut AWS-kandidaat Marian Krzaklewski. Heel wat Pampers namen, Walendziak die keuze kwalijk omdat Krzaklewski als 'te liberaal' geldt. Overigens moest de man met 16 procent

RAFELS

LEEN HUET

Piotr Zaremba: 'Wij voeren een ideeënstrijd. Maar in de politiek gaat het om brute macht. En geld. Wij vechten ongewapend. Zelfs bij het bedrijfsleven kijkt men ons met de nek aan'

van de stemmen genoeg nemen en ruim de duimen leggen voor zittend president, de ex-communist Aleksander Kwasniewski. Bovendien rommelt het in het AWS-huishouden. Sinds een centumpartij, een van de vele krabben in de AWS-mand, zich uit de coalitie heeft teruggetrokken, is de ploeg de facto een minderheidsregering. Twee weken geleden overleefde premier Jerzy Buzek als bij wonder de stemming over de begroting. Maar al maandenlang krasselt de ploeg amechtig op de grond. Alle peilingen wijzen uit dat AWS bij de stembuslag van september een opdoffer van formaat te verwerken zal krijgen. Het wordt een duel op het scherp van de snee tussen de ex-communisten en een nagelnieuwe liberale partij die onafhankelijke en kopstukken van de Vrijheidsunie verenigt. Alweer dreigen de conservatieve Pampers uit de boot te vallen. Is het dan zo moeilijk om de conservatieve krachten in een partij te bundelen? Piotr Skwiecinski zucht: "Ten eerste zijn de conservatieven ontgoocheld in de politiek. Toen Solidarnosc-leider Lech Walesa in '90 president werd, beloofde hij om 'de revolutie te voltooien'. Maar meteen daarna werd hij plots 'president van alle Polen' en ging hij samenwerken met oude krokdillen uit het communistische tijdperk. Bovendien zijn wij, conservatieven, niet bedreven in het politieke spel. Ten tijde van Solidarnosc waren we getraind in het oppositievoeren, in discussiëren – ook onderling. De communisten vormden altijd één blok waar de bazen bevelen uitdeelden en het voetvolk gehoorzaamde. Maar in de oppositie gedroegen we ons als de generaals van Napoleon: elk koos zijn eigen marsrichting. Ook na de revolutie merk je de meningsverschillen. Sommigen zijn liberaal, anderen conservatief ... Het is de erfzonde van Pools rechts dat het in verdeeldheid is geboren." Piotr Zaremba is er het hart van in: "Wij voeren een ideeënstrijd. Maar in de politiek gaat het om brute macht. En geld. Wij vechten ongewapend. Zelfs bij het bedrijfsleven kijkt men ons met de nek aan. De captains of industry kiezen eieren voor hun geld en zoeken vrienden bij de ex-communisten of de liberalen. Bij de start dachten velen met mij dat de Pampers inderdaad de katalysator zouden zijn om conservatief Polen te verenigen. Het mag blijkbaar niet zijn."

Voor hun carrière legt het predikaat 'Pamper' hen anders geen windeieren. Hun vroege start en schat aan ervaring stuwt heel wat Pampers als kometen omhoog in de media, de reclame, de denktanks. Piotr Zaremba is 36 en al adjunct-hoofdredacteur van het weekblad *Nowe Panstwo*. Piotr Skwiecinski is 34 en chef binnenland bij het nationale persagentschap PAP. Een andere Pamper van het eerste uur, Waldemar Gaspar, is 37 en werkt samen met een stel maten-van-toen aan de oprichting van een eigen televisiestation. Die Familie TV moet volgens plan op 19 maart in de ether. In de kleine wereld van de Poolse media is het een standaard-dialoogje: "Is die niet wat jong voor die hoge functie?", vraagt een reporter. "Oh, hij was Pamper", luidt het – bevredigende – antwoord.

DE HANDEN VUIL MAKEN

"Losers. Of pechvogels, als je wil: wat ze ook doen, Pampers falen". Burge-meester Pawel Piskorski van Warschau is hard in zijn oordeel over de Pampers: "In de televisieomroep strijken ze neer als een invasie, maken eigen programma's, worden baas van alles wat nieuwsvoorziening is, en na twee jaar worden ze uitgerangeerd. Hun krant *Leven* is op de sukkeltoer. Hun

Radio Plus is niet écht een succes. In de politiek bereiken ze niets. Zelfs de rabiate aanhangers van de Pampers zeggen dat ze 'geen geluk' hebben. Hun tegenstanders gebruiken minder tactvolle bewoordingen (*lacht*). En zelf beweren ze dat hun falen het resultaat is van een idealistische, compromissloze beginselvastheid. Komaan zeg! Zelf willen ze maar al te graag dat portret van 'idealisten' borstelen, maar ik zie hen veeleer als een solide vriendenclub, een *old boy network* in verschillende domeinen, vooral de media. Bezige baasjes zijn het, geen idealisten."

Amper 32 is Piskorski: de jongste burgemeester van een Europese hoofdstad. Ondanks zijn striemende kritiek is hij vriend aan huis bij een aantal Pampers. Net als sommigen van hen was Piskorski in de jaren tachtig betrokken bij het studentenprotest tegen de communisten. Na de revolutie scheidden de wegen. Veeleer dan conservatief is Piskorski liberaal: "Ik zie een mens als vrij individu en niet als lid van een natie of de katholieke kerk. Ik zie de staat als een leverancier van diensten en niet als een idealistisch instrument om mensen op te voeden. Dat is een heel andere visie dan die van de Pampers." En terwijl zijn Pampers-vrienden richting media trokken, koos Piskorski

resoloot voor de politiek. Als broekie van 23 werd hij in '91 verkozen in het eerste democratische parlement: "Ik vond niet dat we de politiek vaarwel mochten zeggen zodra de omwenteling een feit was. Het nieuwe Polen, waar we zolang voor hadden gevochten, in de praktijk vormgeven: dat was en is de opdracht. De ene dag waren we nog dissident, de dag erna moesten we besturen."

En dus de handen vuil maken: "Als liberaal moet ik niet hopen om morgen de absolute meerderheid te halen. Wil ik iets bereiken, dan moet ik allianties zoeken, compromissen sluiten, de kunst van het haalbare beoefenen." Plechtig: "Daarom nodig ik de Pampers graag uit om front te vormen. Op economisch gebied liggen wij dicht bij elkaar dan enige andere politieke kracht." Bitter: "Maar tot nu toe weigeren ze te praten. Liever het niet-communistische kamp verzwakken door verdeeldheid dan versterken in eenheid." Waarschuwend: "De Pampers sluiten zich op in hun getto van het eigen grote gelijk. Ze gedragen zich als Don Quichot. Ze bekampen hun vijanden maar ook hun potentiële medestanders! Als ze niet snel veranderen, dan is hun rol weldra uitgespeeld en is de vorming van een conservatieve partij verder af dan ooit."

De Pampers blijven er onbewogen bij. Voor Piotr Zaremba is nog alles mogelijk: "Pampers blijven consequent hopen op een conservatieve hergroepering. Dan staan we klaar. Ik ben nog altijd trots een Pamper te zijn. Deel uit te maken van de eerste beweging in postcommunistisch Polen die inzag dat de strijd niet alleen om geld en macht draait, maar ook om ideeën. De eerste beweging die het belang inzag van media en cultuur in de vorming van de samenleving."

Wat kan een idee uitrichten tegen macht? Tegen de economische imperia van zowel liberalen als ex-communisten? De gedachte als breekbijzer – wat naïef. Filosoof-columnist Wildstein protesteert: "Ik ben niet zo pessimistisch. In de geschiedenis zijn heel wat bewegingen gegroeid louter door de kracht van hun overtuiging. Maar in het Polen van vandaag leven we in een oligarchie van oud-communisten en liberalen. Het is moeilijk om een derde machtsblok vorm te geven." Vooral omdat de Pampers, in hun haast om de ideeënstrijd te voeren, de economische verankering achterwege lieten? Eerst de economische 'onderbouw', dan de ideeële 'bovenbouw': Karl Marx heeft het zelf gezegd. Een vlammende blik: "Ach weet U, Karl Marx heeft wel meer stomiteiten uitgekraamd."

1. "Wie brandt heeft geen kou, wie verdrinkt heeft geen dorst." Boeken van mystici zijn als rotswanden; je probeert naar boven te klimmen, zoekend naar richeltjes, uitsteeksels, iets om je voet op te zetten, je hand rond te klemmen. En een begin die schreef rond het jaar 1300 helpt een lezer in februari 2001 met nuchtere zinnen. "Wie lang een armzalige heerdient, moet er een armzalig loon van verwachten en een krap salaris." (Denk daar maar eens over na.) "Want als men wit en zwart samenzet, dan beoordeelt men de ene kleur beter in vergelijking met de andere dan elk afzonderlijk." Ten slotte: "Het is door vragen te stellen dat men verkan komen."

Marguerite Porete heette deze begin uit Henegouwen en Margareta betekent parel. Voor de zwijgen, moet je daar welhaast automatisch bijdenken.

Want Porete werd op 1 juni 1310 levend verbrand op de Place de Grève (nu Place de l'Hôtel de Ville) in Parijs, als ketter. Theologen van de Parijse universiteit hadden een paar zinnen uit haar boek gelicht en deze veroordeeld als onchristelijk. En de "pseudo-vrouw" had geweigerd op hun vragen te antwoorden. De processtukken tonen de vermoeiende machinerie van beëdigde notarissen en briljante rechts- en godgeleerden aan het begin of in het midden van mooie carrières, vol zorg om de juiste vorm van de procedure.

Wel, het boek heeft het overleefd. Er zijn oude Engelse, Italiaanse en Latijnse vertalingen van teruggevonden; en het originele Franse handschrift werd herontdekt in 1876. Pas in 1946 kwam men er achter wie de schrijfster was. Sindsdien heeft de geschiedenis er een ster bij. En dus zou je archieven en stoffige bundels oud papier nog gaan beschouwen als werktuigen van een soort Voorzienigheid (je probeert je het handschrift voor te stellen, naamloos rustend in een kartonnen map tijdens de Tweede Wereldoorlog).

Spiegel van de simpele vernietigde zielen, luidt de titel. Waar het over gaat? Dat de edele ziel van de vier kwartieren van adel is, wat toch wel heel ouderwets klinkt. En dat de edele ziel streeft naar en strijdt voor Dame Liefde. Dame Liefde is God. De edele ziel is een vrouwelijke ridder. Daarmee heeft Marguerite Porete de rolverdeling zo knap omgedraaid dat het zeventiende eeuw later nog verbijstert. En de rest? Een vernietigde ziel is een ziel die bevrijd is van zichzelf. "Want ze is zo klein dat ze zichzelf niet vindt. En elk geschapen ding is zo ver weg, dat ze het niet kan voelen. En God is zo groot dat ze er niets van begrijpt." Ja maar – "Zonder waarom", stelde het wachtwoord van de hoofse liefde.

2. "Wat vind jij het mooiste woord?", vraagt een klein meisje me. Dat ze een roze elfenpakje draagt met gazen vleugels en een plastic toverstok in de hand houdt, past erbij. "Ik vind 'roos' het mooist", antwoordt ze snel zelf en ze schrijft met haar vinger 'roos' in de lucht. Ze heeft pas leren schrijven. We kijken naar de dubbele o als naar twee openplooiende rode rozenknoppen boven de mand met broodjes en de schaal toespijs op tafel. "Begeerte", antwoordt haar moeder, "en desalniettemin. Van die ouderwetse woorden." Ik durf niet te zeggen wat ik het mooiste vind, al houd ik ook wel van "toespijs". En dan moeten we haar uitleggen dat "desalniettemin" iets betekent als "maar toch". Voorbeeldzin, het zesde woord benadrukt en geflankeerd door pauzes: "Ik vind dit niet leuk, desalniettemin blijf ik glimlachen."

Enkele dagen later, ze is dan naar school, ontdekken haar moeder en ik een ander mooi woord. Nijnagel. En we speculeren: Komt nij van bijna, van neven?

'RAFELS' IS DE WEKELIJKE COLUMN VAN LEEN HUET.